

ПАРАДИГМА ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ЄС: ПОШУК ВЛАСНОГО ШЛЯХУ

Із закінченням Другої світової війни гостро постало питання військово-політичної інтеграції Європи. Держави підписували двосторонні

¹ Студент 5 курсу факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

(Дюнкеркський пакт 1947р.) та багатосторонні угоди (Брюссельський пакт 1948р.), а у 1949р. із підписанням Північноатлантичного договору в Західній Європі почала формуватися система колективної безпеки, яка до сьогодення є фактично основною військово-політичною парадигмою більшості європейських країн [13; 14]. Вперше закликав до створення єдиної європейської армії У. Черчилль у 1950 році на сесії асамблеї Ради Європи. Він зауважив, що «військові сили СРСР у Європі переважають сили європейських демократій принаймні у 6–7 разів», і що «дивно за таких обставин обговорювати щасливе майбутнє європейських народів» [1, С. 122–123]. Європа, яка у ХХ столітті двічі переконалася у неспроможності організувати колективний захист від агресора, розуміла необхідність воєнної інтеграції, однак не мала узгодженої позиції. Так, Велика Британія, яка основним геополітичним опонентом бачила СРСР, просувала модель військової інтеграції, де було місце і для ФРН, тоді як Франція висунула альтернативний «план Плевена», що не передбачав створення і переозброєння німецької армії. Так чи інакше, з початку 50-тих років важливу роль в оформленні вектору військової інтеграції Європи почав відігравати НАТО, а тому і зріс вплив Сполучених Штатів. Європейські військово-інтеграційні зусилля зрештою вилилися у невдалу спробу створення Європейського оборонного співтовариства, та Західноєвропейського союзу у 1954р. – політичного та військового альянсу на базі Брюссельського пакту, який не передбачав створення єдиних військових сил і відігравав помітно менш значну роль, ніж НАТО, хоча і проіснував до 2011 року. Західноєвропейський союз був названий «невід’ємною частиною розвитку ЄС» в Амстердамському договорі 1997р., що зафіксувало збільшення його ролі у спільній військовій політиці європейських країн з останньої чверті ХХ століття, однак організація все одно скоріше була «європейським філіалом» НАТО та осередком діалогу між європейськими та атлантичними одиницями цієї системи колективної безпеки. Б. Фляйшер зазначає, що на початку 50-тих років існувало дві основні концепції військової співпраці – централізована армія (в рамках Європейського оборонного співтовариства) та співпраця в рамках НАТО. Першу концепцію втілити у життя не вдалося (і ніколи не вдавалося потім), тоді як друга була ефективно впроваджена. Західноєвропейський союз, до якого була включена Німеччина, став проміжним етапом вступу Німеччини до НАТО, і з його створенням, «німецьке питання» щодо ролі країни у спільному військовому секторі об’єднаної

Європи було остаточно вирішене, а Європейське оборонне співтовариство програло битву НАТО та Західноєвропейському союзу [2, С. 133–135].

Військова інтеграція в рамках НАТО, однак, не відображала (і не відображає досі) узгодженої європейської позиції, хоча б через те, що Ірландія, Швеція, Фінляндія, Кіпр та Австрія, які сьогодні є членами ЄС, не входять до Альянсу. Зважаючи на правосуб'єктність Європейського Союзу та ідею консенсусу, що лежить у його основі, необхідне вироблення власної парадигми військово-політичної інтеграції, ефективна модель якої може бути створена лише спільними зусиллями держав-членів, а це вимагає пошуку компромісу між національними інтересами та загально-союзною позицією [3, С. 38]. Після того, як ідея Європейського оборонного співтовариства потерпіла фіаско, наступним кроком до оформлення такої позиції стала концепція Європейської політичної співпраці (ЕПС).

1970 року Рада Європейських Співтовариств створила спеціальну комісію на чолі з Міністром закордонних справ Бельгії Е. Давіньоном, для напрацювання пропозицій щодо узгодженої зовнішньої політики. Результатом роботи комісії стала «доповідь Давіньона», що пропонувала модель поглибленої співпраці у формі системних консультацій, обміну інформацією та виробленні спільних позицій держав-членів у тому числі й через інституції ЄС, задля того щоб «об'єднана Європа, роль якої зростає, могла зрештою говорити на світовій арені в один голос» [4, С. 2–5]. З цього моменту бере початок концепція Європейської політичної співпраці, формалізованої згодом у Єдиному європейському акті 1986р. Особливістю ЕПС є її неінституціональний характер (на чому особливо наполягала Франція). Це означає, що єдність у військово-політичних питаннях, зважаючи на складність досягнення згоди і необхідність особливої довіри, забезпечувалася прямою співпрацею держав-членів, не скільки в обхід інституцій Союзу, скільки «скрізь» них [5, С. 51–56].

Єдиний європейський акт, прийнятий 1986р. відкривав нові горизонти для організації спільного ринку держав-членів, і, окрім цих питань, формалізував Європейську політичну співпрацю. Ст. 30 Акту вказує, що держави-члени повинні докладати спільні зусилля для розробки і впровадження Європейської зовнішньої політики. Держави мають інформувати і консультуватися з питань загального інтересу для забезпечення єдиної позиції і спільних дій. Під час вироблення власних позицій щодо питань зовнішньої політики, держави мають брати до уваги позиції інших держав, а визначення спільних позицій має бути для держав-членів «точ-

кою відліку» [6, С. 13–14]. На долю ЄРС випали, зокрема, конфлікти на Близькому Сході, створення Конференції з безпеки та співробітництва в Європі, війна в Афганістані, Фолклендська війна, початок Югославських війн, війна у Персидській затоці, санкції щодо Іраку, Ірану, СРСР, Сирії, Лівії, Аргентини. Заходи в рамках ЄРС були запроваджені поза значним впливом Сполучених Штатів та загалом не у рамках євроатлантичної системи колективної безпеки, що свідчить про відносну спроможність ЄСР забезпечити єдину європейську військово-політичну модель інтеграції. Однак, ЄСР оцінюється скоріше як «відносний успіх» [7, С. 110–115].

1991 року Міністр закордонних справ Бельгії Марк Ейскенс заявив, що «Європа є економічним гігантом, політичним карликом та військовим черв'яком» [8, С. 3]. Криза у Югославії певним чином показала, що ЄСР вичерпала себе, а тому єдина Європа потребувала нової концепції. Така концепція була прийнята разом із Маастрихтським договором 1992р. – кульмінацією десятиліть євроінтеграції, яка окремо від питань спільної зовнішньої політики досить успішно проходила перш за все на економічному фронті. Маастрихтський договір ввів правову формулу «трьох опор ЄС», де другою опорою визначалася Спільна зовнішня та безпекова політика (CFSP). Діючи у руслі ЄСР, CFSP розвивав спільну зовнішню та оборонну політику ЄС. Частиною CFSP є Спільна політика безпеки і оборони (CSDP), діяльність якої забезпечується державами-членами самостійно, без участі НАТО. Правовою базою CSDP є Договір про Європейський Союз, а саме ст. 41–46 Договору, Протоколи 1, 10, 11 та Декларації 13, 14 [9, С. 1]. Відповідно до ст. 42 Договору, ЄС може застосовувати засоби CSDP при здійсненні іноземних місій для забезпечення миру, попередження конфліктів та зміцнення міжнародної безпеки відповідно до принципів Уставу ООН. Окремо в Договорі зазначено, що CSDP, хоча і є загальноєвропейською системою, але поважає зобов'язання окремих держав, що випливають із членства у Північноатлантичному альянсі. CSDP формується та діє за рахунок цивільних та військових сил держав-членів [10].

В рамках CSDP існує багато структур. Під час участі у закордонних місіях CSDP, військові сили держав-членів можуть діяти відповідно до національних програм, з урахуванням положень Договору, або в рамках міжурядової співпраці. З того часу, коли CSDP була впроваджена, Союз провів близько 30 військових та цивільних місій, зокрема і в Україні.

Рішення про організацію місії приймається Європейською Радою. Місії також є відкритими для інших держав, вони можуть приєднатися через процедуру підписання Framework Participation Agreement (FPA) [11, С. 1–2]. В рамках CSDP існують наступні органи, що тісно пов'язані у своїй роботі та прийнятті рішень із Європейською Радою: Комітет з питань політики та безпеки, Військовий комітет Європейського Союзу, Комітет з цивільних аспектів управління кризовими ситуаціями, Політико-військова група, Управління кризового менеджменту та планування, Військовий штаб Європейського Союзу, Європейське оборонне агентство, Операційний центр ЄС, та інші [12].

Головним здобутком CSDP можна вважати створення всебічних військово-політичних, дипломатичних, ресурсних, аналітичних, оперативних механізмів, що дозволили ЄС проводити власні поліцейські, військові, гуманітарні операції. Хоча CSDP є наразі системою, що динамічно розвивається, можна констатувати, що у XXI столітті Європейському союзу вдалося створити ефективну модель військово-політичної інтеграції на засадах співпраці в рамках інституцій Союзу, і в першу чергу – Європейської Ради, яка зберігає для CSDP форму міжурядової співпраці.

Отже, можна зробити висновок, що попри домінування євроатлантичної системи колективної безпеки у Європі, та ключової ролі НАТО у питаннях військово-політичної інтеграції, Європейський Союз має власну, історично обґрунтовану, послідовну, повну та відносно ефективну модель загальної політики у військовій сфері та галузі безпеки і оборони. Розгалужена система органів та інститутів, що наразі існує в рамках CSDP, покликана забезпечити активну участь країн ЄС у міжнародних справах та гарантувати незалежну політику Союзу щодо світової безпеки. Можна стверджувати, що ідея єдиної європейської армії на кожному етапі розвитку поступалася концепціям і практикам міжурядової співпраці на рівні держав-членів чи інституцій ЄС. Фактично, консолідована позиція ЄС та спільна участь у реалізації напрямів військової інтеграції є тією консенсуальною системою, яка (на відміну від централізованої моделі) більше відповідає природі Європейського Союзу та логіці європейської інтеграції.

Література:

1. Text of the debate on the European Army, Council of Europe, 1950. Електронний ресурс: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680698497>

2. A European Army? The European Defense Community and the Politics of Transnational Influence in Post-War Europe, 1950–1954. Björn Fleischer / Bremen International Graduate School of Social Sciences, 2015. Електронний ресурс: <https://elib.suub.uni-bremen.de/edocs/00104929-1.pdf>

3. Envisioning European defence Five futures. Jan Joel Andersson Sven Biscop Bastian Giegerich Christian Mölling Thierry Tardy / EU Institute for Security Studies, CHAILLOT PAPER N° 137–2016. Електронний ресурс: https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Chaillot_Paper_137.pdf

4. Davignon Report (Luxembourg, 1970). Bulletin of the European Communities. 1970, n° 11. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, p. 9–14. Електронний ресурс: https://www.cvce.eu/content/publication/1999/4/22/4176efc3-c734-41e5-bb90-d34c4d17bbb5/publishable_en.pdf

5. European Political Cooperation (EPC) as a Component of the European Foreign Affairs System. Eric Stein / Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht, 1983. Електронний ресурс: http://www.zaoerv.de/43_1983/43_1983_1_a_49_69.pdf

6. SINGLE EUROPEAN ACT, 1987. Official Journal of the European Communities, NoL169/2. Електронний ресурс: http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:a519205f-924a-4978-96a2-b9af8a598b85.0004.02/DOC_1&format=PDF

7. Institutionalization, Policy Adaptation and European Foreign Policy Cooperation. MICHAEL E. SMITH / Georgia State University, European Journal of International Relations. SAGE Publications and ECPR-European Consortium for Political Research, Vol.10(1):95–136, 2004. Електронний ресурс: <https://www.ies.be/files/documents/JMCdepository/Smith,%20Michael,%20Institutionalization,%20Policy%20Adaptation%20and%20European%20Foreign%20Policy%20Cooperation.pdf>

8. EU Army: The Uphill Struggle for a Capable Defence Policy, Tamás Szilvai / Leiden University, 2017. Електронний ресурс: <https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/50457/szilvai.tamas-EU.studies.minor.thesis.pdf?sequence=2>

9. COMMON SECURITY AND DEFENCE POLICY, Fact Sheets on the European Union – 2017 / European Parliament. Електронний ресурс: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/fiches_techniques/2013/060102/04A_FT\(2013\)060102_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/fiches_techniques/2013/060102/04A_FT(2013)060102_EN.pdf)

10. Договір про Європейський Союз, 1992 (Електронний ресурс: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_029/page)

11. EU Missions and Operations As part of the EU's Common Security and Defence Policy (CSDP). European External Action Service, 2017. Електронний ресурс: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/csdp_missions_and_operations_factsheet.pdf

12. CSDP structure, instruments, and agencies / European External Action Service, 2016, офіційний веб-сайт. Електронний ресурс: https://eeas.europa.eu/topics/crisis-response/5392/csdp-structure-instruments-and-agencies_en.

13. Яковюк І. В., Орловський Р. Р. Європейське оборонне співтовариство: витоки становлення інтеграції в оборонній сфері // Проблеми законності. 2017. – Вип. 139. С. 264–277.

14. Яковюк І. В., Трагнюк А. Р. Проблеми забезпечення безпеки України в контексті політики НАТО щодо Російської Федерації // Теорія і практика правознавства. 2017. – Вип. 2 (12). <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/117245/113204>.

Науковий керівник: Донець А. А., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого